

NÉPIESEDÉS ÉS POLGÁRIASODÁS – NEMZETISÉGI ÉS ÁLLAMI FELADAT

Gróf Révay József társadalmi felfogásáról

N É M E T H G. B É L A

1) Aki a 20. századi magyar kultúra bármely területével foglalkozik, e két kérdéskörrel rendszerint találkozik, s ítéleteiben állást kell foglalnia. A vizsgált anyag s annak e kérdéseket magába foglaló, s máig ható jelenléte állásfoglalásra készíti, kényszeríti.

A következőkben a két háború közti időszak egyik legvilágosabban látó, filozofikus egyéniségének, *Révay József* grófnak állásfoglalását szembesítjük röviden e kérdésekkel. Róla, jóllehet a kortársak nagyon is józan, európai látószögű eszmélkedőnek ismerték, alig tud valamit is a háború óta a kommunista iskolázás jegyében felnőtt értelmiségi; sőt, a filozófiai s szociológiai kérdésekkel foglalkozó sem sokat.

2) Egészen röviden tehát, róla annyit: a régi, a viszonylag kis vagyonú felföldi arisztokráciából jött a „csehszlovák” időkben. Részben otthon tanult nevelőkkel – pl. *Várkonyi Nándorral* –, részben az ottani iskolákban. Középiskolái elvégzése után külföldet járt, főleg Francia- és Németországot. Festőnek készült, de hamar ráébredt, hogy a filozófia, kivált a történet- és erkölcsbölcsélet jobban érdekli. A *pesti egyetemen* cikkeivel, tanulmányaival fölhívta magára a figyelmet, s a *Filozófiai Szemlénél* nyert foglalatosságot, s az egyetemen is tartott szemináriumokat, s előadásokat is.

3) Egyik nagybátyja, egy Szapáry gróf, mintegy négyszáz holdnyi alföldi birtokot hagyott rá. Gazdálkodni azonban nem volt kedve; igen méltányosan bérbe adta földjeit. Ez lett, tragikus módon, a végzete: 45 után maga ment igazságosan, s a hozzáértőknek fölosztani birtokát. Hátulról, a helyi párthatóságoktól ösztönzött gyilkos golyója érte, s oltotta ki életét.

4) Filozófiai tanulmányai mellett az egyik legjelentősebb történeti szociográfiát írta meg saját szülőföldjéről *Kisnemesek Tajján* címmel, amelyben a

felföldi kisnemesség, a jobbágy- meg a szabadparasztság összeolvadását, gazdálkodásmódját, életformáját, szellemiségét mutatta be.

Érthető hát, hogy a „népiesek” vitái, nézetei is foglalkoztatták érdeklődését, s állásfoglalásra ösztönözték. Ennek kérdésköréhez a *Polgári művelődés – paraszti művelődés* című dolgozatában foglalt állást. A kor másik, az egész társadalmat erősen érdeklő kérdéséhez, a határainkon kívülre, nemzetiségi sorba került magyarság ügyéhez *A nemzeti kisebbség problematikájához* című dolgozatában foglalta össze állásfoglalását.

5) Erdeivel, kivált Veres Péterrel, de Gyórfy Istvánnal s részben Kovács Imrével is vitázva úgy vélte: „a túlságos egyöntetűség, az uniformizáltság nem jó talaja a kultúrának” (131. l.). „A sokszerűség általában nem mondható bajnak” (uo.). De „ha az egyes tagok között megszűnik a megértés lehetősége, akkor felbomlik (a nemzeti) egység is” (uo.).

Úgy véli, a magyar művelődés ugyan európai szintű, de a nemzetnek csak egy kis hányadára terjed ilyen szintűen ki. Így a parasztság szemében „azok az áldozatok, amelyeket tőle a kultúra és a közösség nevében az urak követelnek (. . .), minden eszmei elemet nélkülöznek, s éppen csak az urak érdekeit szolgálják” (132. l.). „Magas kultúrának európai viszonylatban is megállja a helyét, de – meg kell vallanunk –, néha úgy fest, mint kietlen parlagon emelt üvegház.” (Uo.) „Árnyalt, tagozott kultúra valóságos értelme lehet a közösségnek, de a különvált kultúrákban a közösség tartósan nem maradhat meg – nem maradhat egység.” (132. l.)

6) Sem Erdeivel, sem Karácsony Sándorral nem ért egyet, akik szerint „az állam és társadalom minden izoláltságát ellene (ti. a parasztság ellen) fordítja” (133. l.). De távolról sincs megelégedve az adott helyzettel. Kereszturyval és Eckhardt Sándorral ért egyet, „hogy az öntudatos népiesség jelentkezése (. . .) mindig valamilyen társadalmi vagy nemzeti válság, funkciózavar jele”. „Talán nem tévedünk, ha e válság, e zavar eredetét éppen a kultúra kettéhasadtságában keressük.” (134. l.) Szerinte ilyenkor szokás magas kultúra, színműveltség, vagy mélykultúra, fenékműveltség között különbséget tenni s egyiket a másikkal szembeállítani.

„A parasztpártolás látszólag egységes magatartása mögött többféle felfogás rejtőzik, több ideáltípus elemezhető ki ebből a bonyolult ideológiából. Egyik formája szerint a parasztkultusz a parasztságban egyetemes értékű, a polgárság számára is mintaképpül szolgáló életstílust lát. Másik formája szerint a parasztkultusz esztéta érdeklődés a sajátosság, az excentricitás iránt; a romantikus parasztrajongó a parasztság dolgait a panoptikum távlatából nézi” . . . „Harmadik formája a parasztpártolásnak: a parasztságban is az embert látni meg; e harmadik típus abból a feltevésből indulva, hogy a paraszti élet méltatlan élet, kisegíteni szeretné a parasztot kényelmetlenné vált helyzetéből” (134. l.).

E három típus részint egyezik, részben szemben áll. „Közülük csupán a másodiknak említett *„esztétabarát”* értékeli pozitíve a *szakadást*, és ezért az említett három közül ez az egyetlen olyan álláspont, amely elvileg a szakadás állandósítására törekszik.” (135. l.) A másik kettő – szemben azzal, amelyik a parasztkultúrát föléje kívánja a polgárinak helyezni – s „parasztosítani kívánja a polgárságot”, „a másik megfordítva: polgárosítani a parasztságot” (135. l.). De ezek is „sokszázados elnyomatás csökevényének is minősítik a paraszti életformát. Dicsőítik is, lázadoznak is ellene.” (135. l.) Szerintük – mondja Révay – „úgy látszik, hogy az egész magyarságnak a parasztsághoz kell zarándokolnia, mint a magyar jelleg természetes forrásához” (136. l.). Aztán Győrffy is említi, aki szerint „külföldi minták értelmetlen másolása kedvéért” hagytuk el „a parasztságban megtestesülő értékmutatást” (134. l.).

7) A következőkben, s itt főleg Győrffyre s *Karácsonyra* utal: arra a képtelen álláspontra, mely szerint csak a saját tradíciójába illőt tudja egy nép a többitől elfogadni. S itt Révay *Prohászka Lajossal* ért egyet, mondván, hogy „a népi hagyományokra visszatérés merő utópia, hasonló a rousseaui ábrándhoz” (137. l.). Valójában a pedagógia örök feladata, hogy új, s idegen értékekkel is gazdagítsa az egyes társadalmakat. Egyetért Kovács *Imrével*, aki „a paraszti életforma csődjéről” beszél, s itt részben *Erdeivel* is, miszerint nem alkalmas immár az a továbblépésre, mert „megcsökött”, „visszaszorított” immár.

Aztán, nem minden ironia nélkül mondja, hogy ha az európai szintre kívánnak a parasztidealizálók hivatkozni, folyvást csak *Bartókot* és *Kodályt* emlegetik, holott Győrffy is elismeri: „ha teljesen kivonjuk magunkat a nyugati műveltség hatása alól, akkor (. . .) művelt és erősebb szomszédaink gázolnak hamarosan keresztül rajtunk” (139. l.).

8) A következőkben részletesen fejti ki, hogy mily tévedés a nemzeti-paraszti kultúráról azt hinni, hogy az örökké csak ősi önmagából merít és újul, s nem hasonlót vesz át bőven idegen hatásokat s elemeket is. Majd némi ironiával ismét *Prohászka Lajost* idézi, aki kimutatta, hogy a népi gondolat *eleve nem népi eredetű, hanem a felvilágosodás és romantika vidékéről „urbánus”* (vagy éppen szociálisan érző nemesi). Majd Kereszturyt szólaltatja meg mondván: „a nép nem népieskedni akar” (141. l.). Szerinte a paraszt a másik felé, mint ember felé fordul, „hogy a csökevényesnek felismert életformából kiségtse és végre a parasztot is európai jellegű élet révébe juttassa”. „Nem szabad kísérletet tennünk arra, hogy magát az életet merevítsük *kultúrhistoriai múzeummmá*” (142. l.). Ami érték benne, azt az élet úgy is kiválogatja.

9) A másik, az előbbinél rövidebb, de nem kevésbé időszerű írása (– nemcsak akkor, de most is –) az *államisághoz* s a *nemzetiséghez* való viszony a vegyes etnikumú országokban. Ez, mint *felföldit*, a trianoni békediktátum révén az akkor még *Csehszlovákiához*, a Clemenceau-ék által létrehozott államalaku-

lathoz, ma *Szlovákiához* tartozó pátriáját különösen foglalkoztatja. S egyben a kérdést illető folytonos hazai vitákba is belé kíván szólni.

Az ember, az egyén, szögezi le, *egyszerre egyed, egyén* s ugyanakkor egy valamely területen többnemzetiségű társadalmat elsősorban közös törvényi, igazgatási rendbe fogó *szervezetnek, államnak is tagja* lehet. *Mint egyednek nem kell szükségszerűen a többséghez tartoznia. Mint állampolgárnak* azonban meg kell tartania az állam jogos és értelmes, társadalomszervező törvényeit. A tiltakozás azonban, ha azok sértik az egyed nemzeti vagy vallási kisebbséghez való tartozási jogait, egyáltalán *nem tilos*, sőt, szükséges ellenük az általánosan *elfogadott európai normák* jegyében, keretében annak érvényesüléséért tiltakozni és harcolni.

Az egyed rendszerint ragaszkodik (s törvényesen) származása, szűkebb közössége, elődje kultúrájához, s kell is, hogy nyelvéhez, szokásaihoz, s hozzártartozói szűkebb közösségéhez valónak vallhassa magát. Ezzel nem sérti az állam törvényeit, ha azok ezt megengedik; márpedig kell, nélkülözhetetlen, *hogy a 20. századi normák szerint ezt megengedjék*. S ezt nemcsak a nyelvre, vallásra, sőt a szokásrendre is érti, hanem az érintkezési s egyedi életviteli normákra is.

10) Ha bármelyik sérül közülük, sérül általuk az állampolgári jog is. Ha mind a kettőt, az *állami törvényeket is, s a kisebbségi jogokat is* teljesen tiszteletben tartják, az európai szintű jogállamiság, s állampolgári szabadság egyaránt biztosítva van. Ugyanakkor, mint kiváló történeti szociográfiája mutatja, a kényszer nélküli, még csak nem is érvényesülési szándékú, hanem egyszerűen az életből természetesen következő hasonulást, mint magától értetődő illeszkedést vette.

Sajnálatos, hogy írásai kiestek – s nem véletlenül – a közönség ismeretéből. Józsansága s történetiszociológiai ismeretei és kutatásai, liberális s egyben keresztény mentalitása sok képtelen tantól óvhatták volna meg hazai olvasóit. De hát gróf volt, s liberális és keresztény, s így emlegetni is nehéz volt, nemhogy méltányolni s tanulni tőle.